

Gunnar Hindemo berättar

En vinterdag satt vi framför kakelugnen hos oss och pratade med Gunnar, och vi började komma in på hans uppväxt. Han är en otrolig berättare, och det han berättade var så intressant, så jag började anteckna. Det har sedan blivit fler pratstunder, både hos Gunnar och hos oss.

Gunnar föddes 1922 på Hindersgården i Utanmyra, näst yngst av fyra bröder. Gunnars mamma var Maria Andersson Asp, kallad Asp Maria, som föddes i Myckelbyn. Pappan var Hinders Lars Andersson från Hindersgården i Utanmyra.

Asp Maria

I och med giftermålet flyttade Maria till Hindersgården. Det var trångt i den lilla stugan, som bestod av ett rum med fölotsängar och en kammare. Det fanns också ett rum på övervåningen där någon kunde bo på sommaren. Lars syster Stina, som var sjuksköterska, bodde i kammaren, och där hade hon även sin mottagning. I stugan bodde också Gunnars farfar Hinders Anders Andersson med barnen Emma och Mas, som var syskon till Gunnars pappa. De övriga av de tio barnen hade flyttat hemifrån. Här på Hindersgården föddes de fyra pojkarna Ivan, Elis, Gunnar och Tore.

När Gunnar var 2 år och 4 månader förlorade han sin pappa Lars, 35 år, och sin storebror Ivan, som då var 7 år. Det var en lördag i början av februari 1925. Ivan hade fått tandvärk, och han och fadern åkte med spark över isen från Stunisviken i Utanmyra till tandläkaren i Mora. På hemvägen hälsade de på släktingar i Yvraden. När det blev kväll och mörkt och de fortfarande inte hade kommit hem, blev det oro på gården och bland grannarna. Den här kvällen var det månsken så man gav sig ut på isen för att leta efter dem. Men man fick ge upp och fortsätta på söndagsmorgonen. Svarmas Arne, grannpojken som var 9 år då, kommer

ihåg vilken obehaglig stämning det var i söndagsskolan i Missionshuset den här söndagen. Hinders Nils – bror till Lars – var söndagsskollärare, och han väntade hela tiden oroligt på besked om vad som hänt. Ett 40-tal personer gav sig ut på isen med två båtar, två stänger med järnkrokar, stege, bräder och rep för att leta. På isen utanför Rattholmen låg någonting svart – det var Lars hatt. Då förstod man riktningen de haft. Troligen hade de på grund av mörkret kommit ur kurs, för mellan Yvraden och Rattholmen hittade man vaken där de hade gått ner sig och drunknat. Maria var nu änka med tre små pojkar, Tore bara 4 månader gammal. Gunnar kan inte minnas att modern någon enda gång talade om den här händelsen.

Maria kände att hon inte kunde bo kvar på Hindersgården, då hon kom från en mycket enklare familj och inte riktigt passade in hos Hindersfolket sedan hon blivit änka. Upp på ”båkkan” i Indes Nissbudi bodde Hinders Nils, bror till Lars, och hans hustru Elin. Elin föreslog att Maria och pojkarna skulle flytta upp till den lilla stugan på gården hos dem, som tidigare varit tvättstuga. Elin hade nu sin tvättstuga i källaren på det stora huset. Maria och pojkarna flyttade upp på backen.

Tore och Gunnar på trappan till stugan där de bodde. Tore jobbade i Njuttbudi.

Gunnar på samma trappa oktober 2010.

Det var ingen stor stuga de skulle bo i. Här fanns ett kök med bord och stolar, en utdragssoffa och en säng. I kammaren fanns ytterligare två sovplatser. Bredvid köksspisens fanns en sågspånskamin och i kammaren en kakelugn. Ved fick de från Aspsläkten i Myckelbyn eller från Hindersgården i Utanmyra. Gunnar beskriver hur man bytte halm i madrasserna varje vår och höst. De blev riktigt sköna när de blev mjuka och man hade fått till sin grop.

Hagmans i granngården hade höns, kor, häst och grisar. Om man öppnade fönstret i köket och lutade sig ut kunde man klappa grisarna som hade sin kätte alldeles utanför fönstret. Vinden var oinredd. Här förvarade Maria mat, bland annat lingon, som förvarades i hinkar. ”När man hämtade lingon på vintern fick man skära ut frysta bitar med kniv”, berättar Gunnar.

Det var som änka svårt för mamman att klara sig och de tre barnen. Gunnar berättar att hon på vårarna och höstarna brukade baka i gårdarna. För det fick hon 2 kronor och 3 brödkakor per dag och dessutom mat och kaffe. Hon gick upp vid 5-6 tiden på morgnarna för att elda i skolan. Man fick lämna in anbud på arbetet att städa och elda i skolan. Den som lämnade det lägsta budet fick jobbet. Gunnar har för sig att moderns anbud var 30:- per termin. Hon hade haft det lägsta budet och fick alltså jobbet. Det var Östra skolan, som låg där skolans matsal ligger idag. Kommunen höll med veden. Ibland var den inte riktigt torr och då var det besvärligt att få det att brinna. Maria eldade tills skoldagen började, sedan fick eleverna turas om att lägga in ved i kaminen under skoldagen. De elever som satt närmast kaminen kunde ha det riktigt hett ibland. Maria städade också i skolan. När Gunnar och bröderna var stora nog fick de vara med och hjälpa till att flytta bänkarna, som satt ihop två och två, för att mamman skulle komma åt att sopa och torka golven. De fick också hjälpa till att bära in ved i säckar.

Maria sydde också täcken på beställning. På köksbordet hade hon en stor ställning där hon spände upp täcket när hon skulle sy. Den fick hon flytta undan när de skulle äta. I hörnet i kammaren hade hon sin vävstol, så det var inte mycket plats kvar för annat i det lilla rummet.

På den tiden fanns en organisation som hette ”Jultomten”, som hjälpte familjer som hade det dåligt ställt. Bland annat fick de tyg att sy kläder av. Gunnar minns än hur han skämdes när han kom med sina ballongbyxor, som mamman sytt. En del andra pojkar från fattiga familjer hade också samma tyg och färg, och de blev ofta retade av de andra pojkarna, som hade det bättre ställt.

Östra skolan, där Gunnar gick de två första åren, var en tvåvåningsbyggnad med

två klassrum nere och ett klassrum och en lägenhet med två rum uppe. I första och andra klassen hette lärarinnan Hulda Nilsson och hon och lärarinnan Anna-Maria Karlsson hade varsitt av rummen i lägenheten uppe. Tredje till sjätteklassen gick Gunnar i västra skolan. Där bytte man lärare varje år, ibland även under terminen. I trean hette läraren Byrén, och i fyran hade bröderna Bertil och Oskar Sköld varsin termin. I femman var John Arvid Persson lärare. Han var mycket idrottsintresserad. I sexan, det sista skolåret, var Cederlund lärare.

Västra skolan låg där gymnastiksalen är idag. I södra ändan var det en lärarbo-stad, i stora skolsalen gick Gunnar i klass tre till sex. Mot Konsumfastigheten låg vedboden som var hopbyggd med "skaluset" (piss kåtjän). Här var det hög fallhöjd. Lärarna hade en egen "buru". Eleverna hade stränga order att inte vara bakom dasset, och de fick absolut inte öppna luckan när någon lärare var där. Gymnastik hade man mellan bänkarna; det var höfter fäst, knäna böj, armar uppåt sträck ...

I någon av de högre klasserna tyckte man att man borde få röra lite mer på sig. Innan lektionen började skrev någon ibland på svarta tavlan: "Får vi åka skrid-skor", eller "Får vi åka skidor". Man hade sådan respekt för läraren att ingen vågade fråga. Någon enstaka gång kunde det hända att man fick göra det. Då var det på med "spiskrokarna" och försöka få till remmarna så de satt fast. Gunnar hade inga egna skridskor utan fick låna Hinders Margits. Eleverna hade matsäck med sig till skolan som man åt i korridoren. Man hade med sig mjölk, en hemb-

kad skarpbull med ost eller messmör. Det hände att man ibland bytte med någon som hade med sig mjukt bröd.

Elin i Indes Nissbudi hade som ”välgörenhet” att Gunnar, lillebror Tore och två av Hållanderspojarna från Utanmyra fick gå till henne och äta. Då var det alltid havregrynsgröt eller pytt i panna. ”Det blev ju en del gammal korv över i affären.”

Skoldagen började med morgonbön. Hulda läste något sedelärande och så fick man stå upp bredvid bänkarna och sjunga någon psalm. Hulda spelade orgel. Ofta hade man läxa att lära sig någon psalm utantill. Träslöjd hade man i ett stort rum i f d mejeriet. Ibland skulle man ha med sig en bräda som snickerivirke. En gång hade Gunnar ingen bräda med sig, Maria hade inte hittat någon. Han blev då rejält utskäld av läraren. Men Bror Jönsson räddade honom och sa, att nästa gång skulle han ta med en bräda till Gunnar, och det gjorde han. Gunnar minns att han gjorde en pall, ett bollträ, en bärsticka man satte under snöret på paketen för att det inte skulle skära in i handen när man bar dem, och så det nästan obligatoriska diskstället.

På rasterna brukade pojarna spela fotboll med en liten gummiboll. Mål gjorde man av två pinnar. På vintern var det snöbollskrig mellan östra och västra skolan. På våren spelade man kula; håll eller pyramid. Flickorna kastade boll mot skolans vägg, hoppade hage och spelade också kula. Ibland hade man skurlov, när skolan skulle städas extra noga.

I sexan blev det spännande: man skulle få åka på skolresa. Det fanns två alternativ: antingen Stockholm eller Stådjan. Det blev omröstning, som utföll ganska jämnt, men Stådjan vann med en liten marginal. De som röstade för Stådjan motiverade det med: ”Till Stockholm kommer vi nog i alla fall någon gång, men kanske inte till Stådjan”. Man hyrde Erlandssons nya buss. Så spännande det var att åka iväg och bo borta och äta ute. På hemvägen köpte en del choklad för fickpengarna de hade med sig. De åt

Per-Erik "Särna" Hedlund i St Moritz 1928.

så de var spyfärdiga i bussen. Det blev stopp i Särnaheden med besök hemma hos Särna-Hedlund. Så spännande att få se hans stora prissamling, för han var ju en stor skidåkare som vunnit många tävlingar. Han var Sveriges första olympiamästare när han 1928 tog OS-guld på 50 km i St Moritz. Han vann också Vasaloppet 1926 och 1928. Vilken hjälte inför barnen!

Jag ber Gunnar berätta om julen.

Morbröderna Asp Jons och Asp Anders jobbade i skogen, och av dem brukade de få julgranen. Ibland var den så gles så man fick borra hål i stammen och sticka in lösa grenar, som barrade nästan direkt. Gunnar kommer ihåg kristyren i granen som pojkarna brukade smygäta av. Det var också glitter, levande ljus och äpplen i granen. Någon extra mat hade man inte för att det var jul. Ibland kunde de få någon köttbit från Ållasgard och Hagmansgard när de hade slaktat och ibland lutfisk från Elin i Indes Nissbudi.

Två julklappar kommer Gunnar särskilt ihåg: När han var i 5-årsåldern fick han ett par skidor från Svarmasgården i Utanmyra. Han minns hur han åkte framför kyrkan och njöt. ”Det var rimfrost i träden och nysnö. Mamma gick bredvid. Det var lycka”! Den andra saken var en slidkniv, som han fick när han var 7-8 år. ”Då kände jag mig stor.”

De gick till Missionshuset på julotta. Det var mycket folk och mycket ljus. På estraden stod två stora granar. Efter julottan brukade Nils och Elin bjuda släkten på kaffe. ”Det var en högtidsstund och då gällde det att föra sig och vara ordentlig.”

Söndagsskolfesten i Missionshuset minns han med glädje. Då fick man påsar med konfekt och frukt och barnen sjöng julsånger. När pojkarna blev lite större brukade mamma koka knäck. Pojkarna fyllde strutar, som de ställde i ett pappstycke med hål. De fick sedan kallna ute i snön. Sedan gick de runt i gårdarna och sålde tre strutar för 15 öre. Ållas Helmer, Frits Myhr och Kalle i Hagmansgården var bra kunder, minns Gunnar.

På somrarna flyttade Maria och barnen till Gesunda. Hon fick låna en ko, antingen av Hagmans eller Ållasgården. Då gick hon och Gunnar före med kon och sedan kom Asp Anders, Asp Jons eller Hinders Mas efter med häst och vagn. I vagnen satt Elis och Tore, och här lastades också de grejer de skulle behöva under sommaren.

Stugan i Gesunda hade Lars inte hunnit få klar. Köket var färdigt och det hyrde

Maria några år ut till Kullgrens "bortifrån" för att få in någon krona. Själva bodde de under de här åren i källaren. Elis och Gunnar sov på övervåningen, där bara en del av golvet var klart. Dit upp tog de sig på en stege. Kon fick de ha i Hindersgården, skalhus fick de också använda där och vatten fick de ta från deras brunn.

Den bästa leksaken på sommaren var bäcken, som rann mellan de båda gårdarna. Här lekte de med barkbåtar och vadade och plaskade, som barn i alla tider älskat att göra. När det var fint väder badade de vid "Furådn" eller vid Dunder Ull-vejk. Det var en fin badstrand och det var här Gunnar lärde sig simma.

Att fiska vid flottbron var också populärt. Då kunde Elis och Gunnar vara borta många timmar, ibland hela dagarna. De köpte limpa hos Kaléns och doppade den i vatten för att den skulle vara lättare att äta. En hel limpa kostade 25 öre och en halv 13 öre.

När någon bil eller bussen kom tyngdes flottbron ner och vattnet sköljde över bron. Då gällde det att passa fiskarna man fått, som låg på bron. Men det gällde också att passa sig själv för bussen.

Fisken trädde de upp på vidjor och bar hem. Gunnar minns att Elis vidja en gång var så full med fisk att den släpade i marken när han stolt bar hem den över axeln. Men det var inte alltid bara nöje att fiska, fisken behövdes till hushållet. Ibland

var det riktigt kallt och de frös. Då gick de till ångbåten Rättvik, när den låg vid bryggan, och frågade om de fick komma ombord och värma sig. Plåtdurken var varm och skön av båtens vedeldning.

På den här tiden var det liv och rörelse i Gesunda, som var hemfäbod till Sollerön. De flesta gav sig iväg från ön till sina repektive fäbodrar, där man skulle tillbringa många månader. Det gjorde att det under sommaren fanns många affärer i Gesunda.

Erik Hindart hade sommaraffär i ladnan på Kulärgård (vid Ögonkällvägen) och Mårtn Anders hade sin sommaraffär i uthuset på Mårtnsgård (nära bönhuset och skolan). Svarmas Anders som hade affär i Utanmyra hade också en sommarfilial på Svarmasgården i Gesunda (där Gottfrid Resgård bor nu). Tjärnberg byggde det hus där Handlarn är idag. Han drev den en kort tid som en Hakonaffär, tills Svarf Johan från Ryssa tog över den. I bottenvåningen på Kalénshuset (vandrarnhemmet idag) fanns Konsum och ett kafé och i källaren ett bageri. Inne på gården fanns Posten och ett vandrarhem. Bom Maria hade också ett kafé som låg norr om Kalénshuset. Längst upp i backen ovanför Montesväng på vänster sida hade Frida Bylund en kiosk. Det fanns också två bensinmackar i Gesunda. Bom Maria hade en modern Gulf-mack vid sitt kafé, och Konsum hade Caltex med en pump som pumpades manuellt.

Den här tiden flottade man timmer på Ryssån och Siljan, och det behövdes brovakter. En bit av flottbron öppnades med ett spel som drevs med en lång stång, och här kunde timmerbåtarna med timmer från Ryssån komma genom. Här kom också kolpråmar och båtar med tegel. När båtarna ville komma igenom tutade de tre gånger åt brovakterna. Under broöppningen kunde hästskjutsarna stå på kö och vänta på att få passera. När bron öppnades brukade barn, bland dem Elis och Gunnar, stå på den del som öppnades. Det var extra spännande när det blåste. Här fanns också en landrensingsflotte. Med ett ankarspel kunde man med båtshakar fånga in timmer som fastnat vid land. På flotten fanns ett litet hus. Här fanns till och med bäddar och en liten kamin, så flottkarlarna kunde sova över om de var långt hemifrån. Annars hade de cyklarna med sig på flotten och cyklade hem efter arbetsdagens slut.

Eftersom djuren fördes från Sollerön till Gesunda fanns det gårdsgårdar överallt i byn. Nedanför Kaléns fanns en lång grind över vägen ut till Sollerön, som måste hållas stängd. Gunnar berättar att de var fyra-fem grabbar som brukade passa på att öppna grinden när det kom någon hästskjuts. Då kunde de få en liten slant, en tvåöring eller femöring. Någon enstaka gång kom det en bil, och då fick

man ofta mer, kanske en tjugofemöring. Gunnar kommer ihåg att en gång kastade chauffören ut en enkrona, och då blev det slagsmål om vem som skulle ha den. Det var precis som på den välkända målningen Grindslanten.

Alldeles vid brofästet i Gesunda fanns en brygga där ångbåten ”Rättvik” brukade lägga till. Den körde turister från Leksand och Rättvik som skulle gå upp på Gesundaberget. Stigen upp var dåligt markerad. Gunnar berättar att när han var i tio-tolvårsåldern var han och flera grabbar med och visade turister vägen upp till toppen. På så sätt kunde de få någon liten slant ibland. När de hade varit upp med en grupp sprang de ner för att hjälpa nästa grupp upp.

Upp på Gesundaberget hade Rull Axel Larsson och Skräddar Daniel Danielsson i början på 1920-talet byggt en liten kiosk, som senare togs över av Anton och Axel Danielsson. Här kunde man köpa choklad, karameller, tablettaskar och det bästa av allt – läsk. Det var Loranga, Sockerdricka, Champis, Solo, Citronil eller Hallon. Unga pojkar brukade bära upp läskflaskor i ryggsäckar från lagret, som låg på höger sida i backen ovanför Montesväng. De starkaste hade Våmhuskontar som de bar i, och de tävlade om vem som orkade bära flest flaskor. Gunnar var en av dem som var med och bar i ryggsäck. För det fick man 1 öre flaskan, men Gunnar minns bara att han som lön fick en flaska Champis när han kom upp. Den smakade underbart! Det var belöning nog för honom.

När sommarlovet började efter femte klassen började Gunnar som lärling i Indes Nissbudi. Då fick han väga upp bitsocker och strösocker i enkilospåsar, likaså salt, gryn och mjöl. Elin var med och visade hur man skakade strösockers- och bitsockerpåsarna så att de blev så kompakta som möjligt. Då gick det inte åt så mycket snören. Såpa slogs in i tidningspapper eller kraftigt omslagspapper. Strösocker och mjöl kom i tygsäckar, och de var populära att sy underlakan och madrassvar av. Bitsockret kom i trälådor. Av dem kunde man snickra hyllor och skåp. De blev så eftertraktade att Nils började ta betalt för dem. Sillen förvarades i stora tunnor i källaren och såldes i lösvikt, men ofta köpte grannar en tunna tillsammans och delade på. Det blev mycket spring i trapporna för Gunnar.

När han hade slutat sexan fick han fast anställning som springpojke, eller ”sillstrypare” som man kallades. Han har många minnen från den tiden.

I uthuset förvarades melass i stora tunnor, och därifrån fick man tappa melassen i hinkar genom att dra ut en plugg. Det rann sakta och kunde i slutet av fatet ta flera timmar. Under en sådan ”väntetid” skulle Gunnar en gång cykla till Björka med varor till Skrädder Danils sommarbutik. För det mesta skickades varorna

till honom med häst och vagn, men den här gången fick Gunnar åka till Utanmyra och låna en cykelkärra för att frakta torrvaror till Björka. Han minns hur tungt det var i backen upp till Gesunda och vid Mångbro Kvarn. När han kom tillbaka till affären på Sollerön och tog ur pluggen ur melasstunnan, var det fullt tryck och melassen rann över hela golvet, på hans byxor och på hans skor. Vad Gunnar inte visste var, att Hinders Gunnar hade bytt ut melasstunnan till en ny. Det var alltså inte bara de sista, tröga dropparna som kom, som Gunnar hade förväntat sig. ”Det var bara att börja städa upp”, säger Gunnar.

Sirapstunnorna kunde inte stå kallt, så de förvarades i pannrummet i källaren på stora huset. Ett sirapsfat vägde 150 kilo och de skulle baxas ner för landgången till källaren. ”Man skulle ju vara duktig och inte klaga att det var för tungt,” säger Gunnar. ”Som tur var så var bräderna i landgången lite ojämna, och det gjorde att tunnorna bromsades upp lite.”

En gång när Hinders Nils skulle tappa ur sirap, fick han telefon och gick ifrån. Det var Gunnar som kom och upptäckte hur sirapen runnit över golvet. ”Det var klubbigt att städa upp efteråt”, minns Gunnar.

Efter några år avancerade Gunnar till expedit. I början kände han sig lite osäker på huvudräkningen, och han var lite blyg. När prästen Ruben Daniels eller någon lärare kom in i affären blev han extra blyg. Då hittade han på ett ärende för att kunna rymma ut i magasinet. Men han tränade upp sig och blev riktigt duktig, och han fick aldrig något klagomål att han räknat fel eller gjort något annat galet.

Det var ett brett sortiment i affären. Förutom dagligvaror fanns bland mycket annat tyger och garn, sybehör, skor, byxor, skjortor, hattar, mössor, kostymer, arbetskläder, hästskor, betsel, tömmar, liar, cement, yxor, barkspadar, glas och porslin.

Vår och höst kom det gödning med tåg till stationen i Vika. Rull Johan, som hade lastbil, körde ut posten på förmiddagen och på eftermiddagen åkte han till Vika och hämtade gödningen, som han körde till magasinet vid affären.

I ett skåp i affären förvarades ett lager med porslin, som man kunde hyra till bröllop, begravningar och stora kalas. Man fick betala hyra, för porslinet blev ju ganska kantstött.

Kvinnor satt hemma i gårdarna och vävde sjalar, som sedan såldes i affären, och mycket såldes till andra ställen, bland annat till företag i Göteborg. Gunnar

cyklade hem till väverskorna med garn i alla färger, och sedan hämtade han de färdiga sjalarna tillbaka till affären.

Efter 14 lärarika år i Indes Nissbudi var Gunnar redo att vandra ut i vuxenlivet. Att ha fått lära sig att arbeta som ung, även om det var slitigt och trist många gånger, var en bra uppfostran och en bra grund att bygga på.

Gunnar gifte sig med Hildur från Nusnäs och de fick två pojkar. Idag lever Gunnar ensam i sin stuga bredvid barndomshemmet i "Kalltjitt" i Gesunda. Men han är inte ensam. Han har sina barn, barnbarn och barnbarnsbarn som är hans stora glädje. Även hans starka gudstro har gjort att han är positiv, tacksam och ödmjuk inför livet. Han är en förebild!

Birgitta Lafvas

